

Středoevropský institut pro filosofii - Mitteleuropäisches Institut für Philosophie – Institut centraleuropéen de philosophie – Centraleuropean Institute for Philosophy

Historický vývoj, jímž prošla Střední Evropa ve 20. století, po impériích císařství, válkách, národním socialismu, komunismu, měl za následek mizení četných spojení mezi Čechami, Moravou, Slezskem a jejich německy mluvícími sousedy, celky, které spolu s blízkými zeměmi Polskem, Maďarskem a Slovenskem tvořily společný kulturní prostor. Na tomto mizení se dodnes mnoho nezměnilo. V době evropského procesu sjednocování by bylo nicméně obzvláště důležité zhodnocovat pro současnost přínos regionů, které již v minulosti založily kulturní prostor regiony přesahující.

Die geschichtliche Entwicklung, die Mitteleuropa im 20. Jahrhundert nach den Kaiserreichen, dem Nationalsozialismus, der Kriegs- und Nachkriegszeit durchlief, ließ die vielfältigen Verknüpfungen, die zwischen Böhmen, Mähren und den deutschsprachigen Nachbarländern, zusammen mit angrenzenden Ländern wie Polen, Ungarn und der Slowakei, einen gemeinsamen Kulturraum mit deutlichen Abstufungen hervorgebracht hatten, weitgehend vergessen. Daran hat sich bis auf den heutigen Tag nicht viel geändert. Zu einer Zeit, in der ein europäischer Einigungsprozess im Gange ist, wäre es jedoch besonders wichtig, die Leistung von Regionen, die bereits in der Vergangenheit einen überregionalen Kulturraum gestiftet haben, für die Gegenwart fruchtbar zu machen.

K tomuto cíli chce Fakulta humanitních studií Karlovy Univerzity v Praze přispět založením Středoevropského institutu pro filosofii. Praha a české země byly právě v první polovině 20. století místem kulturní výměny, které dávalo Střední Evropě nový duchovní profil. Příznačná je pro tento vývoj orientace širokých oblastí kultury na filosofické založení a kladení otázek. Zmíněn budiž „Pražský kruh“ okolo Kafky, Broda, Weltsche, Werfela a Bauma či umělecké proudy pražského kubismu a surrealismu. V tomto kulturním prostoru tkví také kořeny fenomenologie – dnes nejvlivnějšího filosofického směru ve světovém měřítku – stejně jako psychoanalýzy. Na tehdejší symbiózu mezi českým, židovským a německým de facto existující navzdory sociálním napětím se často mnozí odvolávají, dosud však známe jen ojedinělé pokusy o zhodnocování této symbiózy pro současnost, natož snahy o to novým životem naplnit tento model parciálního evropského kulturního prostoru.

Zu diesem Ziel will das an der Humanwissenschaftlichen Fakultät der Karls-Universität Prag neu zu gründende *Mitteleuropäische Institut für Philosophie* beitragen. Prag und die tschechischen Länder waren gerade in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts eine Drehscheibe des kulturellen Austauschs und hatten Mitteleuropa ein neues geistiges Profil verliehen. Bezeichnend für diese Entwicklung ist die Fokussierung weiter kultureller Bereiche auf philosophische Grundlagen und Fragestellungen. Erwähnt seien, was Literatur und Kunst betrifft, der „Prager Kreis“

um Kafka, Brod, Weltsch, Werfel und Baum oder die Kunstströmungen des Prager Kubismus und Surrealismus. In diesem Kulturraum liegen auch die Wurzeln der Phänomenologie – heute die wirkmächtigste philosophische Strömung weltweit – ebenso wie die Ursprünge der Psychoanalyse. Die damalige Symbiose zwischen dem Tschechischen, Jüdischen und Deutschen, die trotz sozialer Spannungen de facto bestand, wird vielfach beschworen, es gibt bisher aber nur vereinzelt Versuche, die Erträge dieser Symbiose für die Gegenwart fruchtbar zu machen, geschweige denn Bestrebungen, dieses Modell eines partiellen europäischen Kulturraums mit neuem Leben zu erfüllen.

***Středoevropský institut pro filosofii* chce navázat na tyto dobové snahy a postavit je zároveň do širšího celoevropského kontextu. V popředí zájmu je přitom filosofické myšlení, přičemž integrální součástí práce institutu budou tvořit vztahy k jiným vědeckým a kulturním usilováním. S tímto profilem svých činností navazuje *Středoevropský institut pro filosofii* na *Cercle philosophique de Prague*, který byl v roce 1934 založen českými a německými profesory obou pražských univerzit a po několik let až do okupace Československa rozvíjel svou činnost.**

Das *Mitteleuropäische Institut für Philosophie* will an diese frühen Entwicklungen anknüpfen, sie zugleich aber in einen breiteren gesamteuropäischen Kontext stellen. Im Vordergrund steht dabei das philosophische Denken, wobei die Bezüge zu anderen wissenschaftlichen und kulturellen Bestrebungen einen integralen Bestandteil der Institutsarbeit bilden werden. Mit diesem Aufgabenprofil knüpft das *Mitteleuropäische Institut für Philosophie* ausdrücklich an den *Cercle philosophique de Prague* an, der 1934 von tschechischen und deutschen Professoren der Karls-Universität gegründet wurde und in den wenigen Jahren bis zur Besetzung der Tschechoslowakei eine rege Tätigkeit entfaltete.

Institut se zabývá výzkumem kulturních odvětví, které především v kontextu zmíněných středoevropských zemí měly význam spojujících mostů. Kořeny takových propojení sahají až do raného novověku, jak dokládá prominentní příklad Jana Amose Komenského. Těžištěm práce Institutu, ovšem nikoli jeho výlučným zájmem, bude – stejně jako pro *Cercle philosophique de Prague* – fenomenologická filosofie. Institut si bude klást za úkol dvojí:

Das Institut befasst sich mit der Erforschung von kulturellen Verzweigungen, die vor allem im Kontext der genannten Länder den Rang einer faktischen Brückenfunktion besitzen. Die Wurzeln solcher „Überbrückungen“ reichen bis in die frühe Neuzeit zurück, wie das prominente Beispiel des Comenius belegt. Schwerpunkt, aber keineswegs ausschließlicher Orientierungspunkt der Institutsarbeit wird – wie schon im Falle des Prager *Cercle philosophique* – die phänomenologische Philosophie bilden.

Die Aufgabe, die sich das Institut stellt, wird eine zweifache sein:

1. Za prvé jde o to bohaté dědictví nejen uchovávat, ale otvírat je pro budoucí generace. Otvírání neznamena však pouhé předávání kulturních statků, nýbrž filosofické odkrývání jejich rozmanitých významových vztahů, takže tyto vztahy

mohou přebírat určitou funkci v procesu vzájemného sblížení sousedních zemí.

1. Zum einen geht es darum, das reiche Erbe nicht nur zu bewahren, sondern es für künftige Generationen zu erschließen. Die Erschließungsarbeit meint jedoch nicht ein bloßes Überliefern des Kulturguts, sondern das *philosophische Aufschließen seiner mannigfachen Bedeutungsbezüge*, so dass diese als gewusste Bezüge eine Funktion im Prozess der einander sich annähernden Nachbarländer übernehmen können.

2. Za druhé bude třeba na základě minulého dědictví vytvářet styl filosofické a vědecké práce konfrontující se s aktuálními tématy, a to tak, že je dokáže pojednávat ze svého specifického hlediska, které je s dědictvím spjaté. Přitom jde o vývoj konkrétních perspektiv toho, jakým způsobem se budoucí myšlenková práce tohoto kulturního prostoru bude profilovat v celoevropském rámci.

2. Zum zweiten wird auf der Grundlage des vergangenen Erbes ein *Stil der philosophischen und wissenschaftlichen Arbeit* auszubilden sein, der sich aktuellen Themen und Problemen stellt und diese mit seinem spezifischen, seinem Erbe verpflichteten Blick zu behandeln weiß. Dabei geht es um die Entwicklung von konkreten Perspektiven, wie sich die künftige Denkarbeit dieses Kulturraums europaweit positionieren kann.

Kladení témat a jejich pojednávání se v obou bodech bude pohybovat zevnitř ven: východiskem budou neustále konkrétní procesy, jimiž myšlení v tomto fluktuujícím kulturním prostoru probíhá v prolínání různých společenských skupin a národů směrem k následování a překrývání s jinými kulturními fenomény v celé Evropě. Tím se chceme vyvarovat dvojího: jednak tendenci uzavírat se do jedné určité (byť v sobě již značně diferencované) kulturní tradice, a za druhé nebezpečí nacházet se *zvnějšku* nad určitými kulturními proudy a podrobovat je jednomu jednotnému schématu.

Die Bewegungsrichtung der Themenstellung und -behandlung in beiden Punkten verläuft *von innen nach außen*: stets ausgehend von den konkreten Verläufen, die das Denken in diesem fluktuierenden Kulturraum in der Überschneidung unterschiedlicher sozialer Gruppen und Nationen genommen hat, hin zu Folgen und Überlappungen mit anderen kulturellen Erscheinungen in ganz Europa. Damit wird ein Zweifaches vermieden: zum einen die Tendenz, sich in eine bestimmte (wenngleich in sich schon erheblich ausdifferenzierte) Kulturtradition zu verschließen, und zum anderen die Gefahr, *von außen* sich über bestimmte Kulturströmungen zu befinden und sie einem einheitlichen Schema zu unterstellen.

Práce Institut zahrnuje jak výuku tak bádání. Zvláštní těžiště tvoří výměna studentů a bilaterální a multilaterální spolupráce vědkyň a vědců. Institut bude úzce spolupracovat především s Katedrou filosofie na Palackého univerzitě v Olomouci (Prof. Dr. Ivan Blecha) a s Katedrou filosofie náboženství a srovnávací religionistiky na Technické univerzitě v Drážďanech (Prof. Dr. Hanna-Barbara Gerl-Falkowitz). Navíc plánujeme ustavení Vědecké rady, k níž

budou náležet v první řadě zástupkyně a zástupci evropských zemí, ale i ze zámoří.

Die Arbeit des Instituts betrifft sowohl die Lehre wie die Forschung. Einen besonderen Schwerpunkt bilden der Studentenaustausch und die bi- und multinationale Zusammenarbeit von Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftlern. Das Institut wird vor allem eng mit dem Lehrstuhl für Philosophie an der Palacký-Universität Olomouc (Prof. Dr. Ivan Blecha) sowie dem Lehrstuhl für Religionsphilosophie und vergleichende Religionswissenschaft an der Technischen Universität Dresden (Prof. Dr. Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz) zusammenarbeiten. Es ist zudem die Einrichtung eines Wissenschaftlichen Beirats vorgesehen, dem in erster Linie Vertreterinnen und Vertreter europäischer Länder, aber auch solche aus Übersee angehören werden.

Karel Novotný und Hans Rainer Sepp

Prag, im März 2009